

מראי מקומות פרק לא יחפור

יז ע"א

פתיחה לפרקין. בהא דאין חיוב הרחקה מדין שמירת נזקין, (ונפ"מ דיתחייב להרחיק אף בלא גיריה דיליה וכדו'). ע"י נתיבות קנה יח, ברכ"ש סי' יג יד בשם הגר"ח, [וראה גם בחזו"א ב"ב יד יד (נדפס גם בחזו"א ב"ב בריש פרקין) ומשנת ר"א עמ' פ.]. וע"ע בתורי"ד לקמן כו. וברמב"ן בסוף קונ' דינא דגרמי שיש ללמוד מדבריהם לנידון הנ"ל. וע"י קרית ספר (פ"ט משכנים) דכל חיובי הרחקה מדרבנן, אך בתשו' הרא"ש (קח י, הובא בטור) כ' דהוא משום דרכיה דרכי נועם. [ועי"ה ברא"ש בשי' בעל העיטור לענין חיוב תשלומין, דאף בהרחיק חייב, והובא בטור סי' קנה, וכן שי' הרמ"ה (קה), אך ברמב"ן בדד"ג שם מבואר בכ"מ דברמחיק כדינו ודאי דפטור, וכן בשו"ע סי' קנה סל"ג הביא את הנידון אם חייב לשלם רק בלא הרחיק כדינו, וע"י היטב בחזו"א שם]. ונחלקו רש"י ותוס' לקמן כב: אם כל הני נזקין דפרקין הוי גיריה, והכרעת רוב הראשונים כתוס'.

לא יחפור אדם בור. האריכו הראשונים בהיזק דבור אם הוא משום החפירה או משום המתונתא, ע"י היטב ברמב"ן וברשב"א וברייטב"א (וכן ברשב"א בע"ב, שהוכיח מהא דמהני סיד, והריטב"א כ' דהסיד מחזק הקרקע), (וע"י מהר"ם דד' רש"י דהוא משום החפירה, וצ"ע דמרש"י משמע דקאי גם באמת המים, ואולי ס"ל לרש"י כהריטב"א דתרווייהו איתנהו), ובתוס' כ' דבעינן לתרווייהו ודבריהם צ"ב, ע"י ברשב"א ובשטמ"ק בשם הרא"ש, בדרישה סי' קנה אות יח ובבהגר"א סי' קנה סקל"א. וע"ע בחי' הגרנ"פ. ועוד צ"ב בדברי תוס' אמאי המתונתא עצמה לא הוי גיריה דיליה, ודוחק לומר דאזלי בשי' רש"י, וע"י היטב בחזו"א פ"א ה"א. [ובשי' הרמב"ם בזה ע"י היטב בבית הלוי ח"ב סי' מו אות ד, ושייך לסוגי' בע"ב].

מכותל בורו שנינו. ע"י רמב"ם (פ"ט משכנים ה"א) דנקט דגם מכותל איכא הרחקה, ע"י טור סי' קנה וב"י וכו"מ מש"כ בזה, ובבית הלוי שם, ובחזו"א יג ה'. [וע"ע באבהא"ז שם ה"י מש"כ בענין זה].

וליתני אא"כ וכו'. ע"י היטב ברש"י ותוס', והרמב"ן והרשב"א האריכו לקיים דברי רש"י לפי השיטות דבסמך הראשון אין השני מרחיק יותר מחיובו כשבאים לחפור יחד, עי"ה בכל דבריהם. והתוס' אזלי לשיטתם דבכה"ג מרחיק ו' טפחים.

יז ע"ב

א] אביי אומר סומך. ע"י תוס' ובראשונים אם השני חייב להרחיק כל הששה, וראה בסברות רבינו יונה והרמב"ן ובשטמ"ק בשם הרא"ש וברמ"ה (כד ד"ה ושמענין) בזה, [ובד' תוס' צ"ע אמאי נקטו אביי בדוקא, דהא נ"מ גם לרבא בל"ב באינה עשויה לבורות], ולעיל כ' הראשונים דבזה תליא פלוגתת רש"י ותוס' אי גרסינן "וליתני" וכו', וכמו"כ בהמשך הסוגי' בקושיות הגמ' מלא יחפור וכו' ע"י בראשונים ובשטמ"ק בשם הרא"ש מש"כ לבאר להשיטות דבעי ששה. וע"י היטב ברשב"א במה שהק' על השיטות דמרחיק ו' דהיאך יכול לשעבד וכו', ובמה שהוסיף הרשב"א בסוף המסכת (ובחדשים נדפס כאן) להקשות עוד בזה, ובנתיבות (קנה יב) ובחזו"א (יא ב) ובאבהא"ז (פ"ט ה"י) ובשעורי הגרש"ר אות ט. וחזינן דאיכא שעבוד להעמיד כותל לחבירו, ועדיין צ"ע באינה עשויה לבורות, וצ"ע. [ולחשי' דמרחיק ג' לכא' איכא נ"מ בין סברות הראשונים, דלסברת הרמ"ה והחזו"א דוקא בבור אי"צ השני להרחיק ו', אבל בב' מזיקין אחרים יתכן דהשני מרחיק הכל, וכבר העיר כן החזו"א עצמו (יג ב), והביא שם דהקצות נקט בשי' הרמב"ן דבחדל ודבורים ג"כ אין השני מרחיק הכל, ולכא' הרמב"ן לשי' שכ' הסברא דדיו שזכה בקדימתו וכו', וא"כ אי"ז דוקא בבור, וע"י. עי"ל"ע בסמיכה בהיתר אי מרחיק השני הכל לכו"ע, ולכא' גם זה תלוי בהנ"ל, ובראשונים בסוגי' דחדל מבואר דבלוקח מרחיק השני את כל ההרחקה].

ב] כי היכי דאת אימלכת. ע"י בריטב"א שפי' דע"י החפירה נעשית כל השדה לעשויה לבורות, [ולכא' נ"מ באופן ששדהו של הראשון עשויה ושדהו של השני אינה עשויה דאז שרי ליה לסמוך], וע"י שי' הגרש"ר והגרנ"פ שהוכיחו מהר"י מיגש להלן דאינו בדוקא, ועיקר הסברא היא דגם באינה עשויה איכא איסור סמיכה. ולכא' כך מוכח גם ברבינו יונה, ראה להלן.

ג] כל מרא ומרא. ע"י רבינו יונה דמפרש דהוי נזק בגוף הקרקע, [ואזיל לשיטתו דס"ל (בסוף סוגי' דחדל) כדעת תוס' בסוגיין (ד"ה מרחיקין, ראה להלן אות ו) דכל היכא שעדיין ליכא ניזק אי"ז ג"ד, וא"כ ע"כ דבכמו"מ נתחדש דהוי נזק לגוף הקרקע]. עוד כ' דלל"ק באינה עשויה ליכא כמו"מ, ונראה דאזיל לשיטתו, דשם לא שייך לומר דאיכא נזק בגוף הקרקע. [אכן להריטב"א הנ"ל אין לחלק, דהרי נעשתה לעשויה]. וברשב"א חולק ע"ד הר"י וכ' דאף באינה עשויה שייך כמו"מ. אכן דעת הרמב"ן (יח. ד"ה הא דאקשינן) דגם בליכא לניזק הוי גיריה, ולדבריו אין הכרח שכוונת הגמ' דאיכא היזק לגוף הקרקע, אלא הגמ' רק באה לבאר דהזיקא דבור הוי גיריה, ומה דנקט כל מרא ומרא ולא משום מתונתא צ"ל דהרמב"ן לשיטתו דהיזק בור משום החפירה הוא, (או כתוס' לעיל דרק משום הכמו"מ הוי גיריה ולא משום המתונתא). וראה במאירי (סוד"ה הבא) שכ' בקצרה את ב' דרכים אלו בסוגיין. [ולרמב"ן לכא' גם באינה עשויה לבורות הוי ג"ד, ודלא כרבינו יונה, אולם ע"י במאירי בריש פרקין (ד"ה אמר המאירי) דכל מה דהוי גיריה אף שליכא ניזק היינו דוקא במקום שעומד לכך, עי"ש]. ואכן לראשונים שפירשו דאיכא בבור גם היזק דמתונתא, ואף הוא חשיב ג"ד, א"כ מהא דנקט רבא כמו"מ דוקא, מוכח דכל היכא דליכא ניזק ל"ה ג"ד, ורק בכמו"מ משום דהוי היזק לקרקע וכנ"ל. [וכך פי' הביה"ל (ח"ב סמ"ו) בד' הרמב"ם, שאת עיקר דין בור הביא משום מתונתא, ובסומך קודם דאיכא ניזק כ' משום כמו"מ, וע"כ דס"ל דאיתא לתרווייהו, אלא דבכה"ג דליכא ניזק הא דהוי ג"ד הוא רק משום כמו"מ וכנ"ל]. [וע"י היטב בחי' רמ"ש יח: ד"ה והנה התוס'].

והנה לפי"ז (לד' רבינו יונה ודעימיה) צ"ל דאביי חולק על סברת כמו"מ, דהרי אם איכא היזק לקרקע פשוט דאסור לסמוך. וכ"כ המהרש"א לקמן יח. בתוד"ה דיקא. אכן לרמב"ן אין סיבה לומר כן, דודאי גם אביי מודה דהוי ג"ד, אלא דליכא הרחקה קודם דאיכא ניזק. ולכא' ק"ק לשי' רבינו יונה, דא"כ נמצא שאביי ורבא נחלקו בב' מחלוקות שונות, וצ"ע, וראה מה שביאר בזה בחי' הגרנ"פ אות יב. ועוד קשה דמנ"ל לגמ' דרבא אמר את דינו גם בשאר הרחקות, דילמא כל דינו הוא מחמת הך סברא דהוי היזק לקרקע, וצ"ל דהיה פשוט דרק לר"י אמר רבא כן, ולרבנן אף בלא סברא זו מרחיק, וכעין ד' התוס' ד"ה מרחיקין. [ויש שהעירו דבבור גם הרמב"ן מודה דהוי גיריה רק משום דאיכא היזק לגוף הקרקע, דבשלמא בגפת וכד' חשיב גיריה גם בליכא ניזק, כיון שהמעשה נמשך עד שיבוא הניזק, אבל בהיזק דחפירה כלו מעשיו, ולולי הא דהוי היזק בקרקע גופא אי"ז ג"ד. ויש לדון טובא בזה].

[ד] תוד"ה אביי. ע"י היטב במהרש"א. [וצ"ב מה קשה לתוס' מחמת האילן דוקא, הרי לשי' לעולם כך הוא הדין בעשויה לבורות דהראשון סומך והשני מרחיק ו', ונמצא דמשעבד את חבירו להרחיק מחמת סמיכותו].

[ה] בא בידים שאני. ע"י תוס' וראשונים שנחלקו בזה אם י"ל דמודה אביי בבא בידים דהוי רפויי ארעא טפי, [ולכא' הדבר תלוי במשנ"ת לעיל, דאם סברת אביי לחלוק על כמו"מ כמ"ש המהרש"א לקמן, א"כ שפיר י"ל דבבא בידים מודה, דבזה ודאי הוי נזק בגוף הקרקע, אבל אם ס"ל דאע"פ שמזיק לקרקע מ"מ כ"ז דליכא ניזק שרי לסמוך, א"כ ה"ה גם בבא בידים, וע"י היטב], אכן בחי' הר"ן כ' דסברת בא בידים היא דחייב להרחיק מצד עצם הריפוי שמפיל קרקע חבירו ולא מחמת הנזק לבור העתידי, ע"ש.

[ו] תוד"ה מרחיקין. ותימה הכא ודאי וכו'. והא דבבור לא קשה, צ"ל דבזה פשיטא דמזיק מעכשיו אפי' אם יסלק אח"כ, דהא כמו"מ מרפית לארעאי, ועו"ל דבתשמיש קבוע כבור פשיטא להו דיכול לטעון שמא לא תסלק מיד, ויחידשו דאף בגפת איכא טענה זו.

שמא לא ימהר לסלקו. והוסיף הרא"ש דסברא זו מוכרחת בדברי רבא שכל דאסור לסמוך, ולרבנן הוא אף בלא סברת כמו"מ, וע"כ דאיכא טענת התעצמות. [ובחת"ס הק' מהרא"ש ברפ"ק שכ' דיש שופטים בארץ וחזינן דלא ס"ל להך טענה. אכן ביארו בזה רבותינו עפ"י המבואר בתשו' הרשב"א (אלף קמד) דבעצם רבא סובר דאיכא תביעת הרחקה גם קודם דאיכא ניזק, אלא דאכתי קשה דכופין עמ"ס, ולזה בעינן ומהני הך סברא דשמא לא ימהר בסילוקו, אבל לעולם ודאי דאי"ז טענה בפ"ע. ולהלן בס"ד יבואר דהדברים מוכרחים בשי' הרשב"א לקמן דבגיריה מודה אביי דאע"פ ששרי לסמוך מ"מ כשבא הניזק חייב לסלק, ותימה דא"כ איכא טענת התעצמות, וכי נחלקו אביי ורבא גם בסברא זו [ואמנם כ"כ רע"א בקונטרס, אך הדברים צ"ב], וע"כ דרק לרבא דאיכא דיני הרחקה קודם ביאת הניזק, שייך טענת התעצמות]. עוד כ' הרא"ש בשם רבינו יונה, דיכול לטעון שמא תחזיק עלי, ע"ש, והרא"ש חולק דאדרבה, אם א"י למחות ממילא ליכא חזקה. וע"י ברשב"א. [והאריכו במח' זו בקצוה"ח קנ"ד סק"ה, נתיבות שם סקט"ו, חי' הגרש"ש סי' ו' וחי' הגרנ"ט סי' קע"א].

והכא פריך אליבא דרבנן. כוונתם צ"ב דהרי שי' תוס' דכולא פרקין הוי ג"ד. אכן הביאור בזה (ע"י רע"א בקונ' ד"ה כל הנך ונתיבות קנה יג) דס"ל לתוס' דקודם ביאת הניזק לעולם ל"ה ג"ד, ורק בחפירת בור משום כמו"מ, [וראה משנ"ת לעיל מה מהני כמו"מ לזה], ונמצא לפי"ז דגם אם קי"ל כרבא מ"מ להלכה דקי"ל כר"י שרי לסמוך קודם שבא הניזק, מלבד בבור. (אך יש לדון דלפי תתי' הראשון בתחילת ד' התוס' דגם בגפת איכא נזק אפי' אם יסלק אח"כ, אפשר דדמי לסברת כמו"מ, ואף בזה הוי נזק לגוף הקרקע במה שא"א לבנות בה אח"כ, וא"כ בכל כה"ג הו"ל ג"ד אף דליכא לניזק, וכן נראה בריטב"א. אך בדרישה סקמ"ז מבואר לא כן). אכן הרמב"ן ועוד ראשונים פליגי ע"ז, "דכיון דאילו איתא לכותל הוו גיריה מהשתא נמי חשיב כגיריה".

וע"י שי' הגרש"ר (אות א) דמוכח משי' התוס' דלא כהנתיבות שכ' דגיריה דממוניה הוי כגיריה דיליה, שא"כ מה לי דבשעת הסמיכה ליכא לניזק, הא הגיריה נמשכים גם אח"כ ע"י הגפת. [וכ' שם דמאילן ובור ליכא לאקשוויי דהוי גיריה דהאילן, דסברת הרמב"ן דהוי 'נולד' מהני גם לענין הא דלא הוי גיריה דממוניה]. ונשאר שם בצ"ע דא"כ יהיה שרי להניח את הגפת שלא ע"י מעשיו, דאז לא הוי גיריה דיליה, וגיריה דממוניה ל"ה כג"ד.

יח ע"א

דירה שאני. ע"י רש"י, בראב"ד בשטמ"ק, ובריטב"א. ובראשונים הביאו ביאור אחר בשם ר"י מיגש, (וכן פי' גם הרמ"ה באות כז), וראה מה שהקשו עליו, וע"י בקצוה"ח (קנה ג), ובהערות הגרמ"ש על הר"י מיגש. (וראה עוד מה שביאר את הדיקא נמי' לפי הר"י מיגש, וע"י ברמ"ה הנ"ל).

דיקא נמי. ע"י היטב ברשב"א. ועוד כ' הרשב"א לפרש דגם אביי מודה בגיריה דיליה דלא מהני סמיכותו, וכשבא הניזק צריך המזיק לסלק הזיקו, וע"כ דדירה שאני. [ובגיריה המתחדש כרפת וחנות הסברא מובנת מאד, אכן לקמן כב: כ' הרשב"א כדבריו כאן על כל היכא דהוי גיריה וכגון בגפת וזבל, וכך משמע גם בדבריו כאן]. וצ"ב דא"כ אמאי שרי ליה לסמוך ולא חיישינן לטענת התעצמות או לשמא יחזיק, וכמו לרבא. וברע"א בקונטרס בתוך הדברים כ' דאביי ורבא נחלקו גם בזה. [ודבריו שם קאי בשי' הרא"ש, ועוד יתבאר בס"ד]. והאחרונים ביארו בזה (ע"י חי' הגרנ"ט, משנת ר"א עמ' עח, אבי עזרי בקונטרס אות ז, יונת אלם סי' כח, חי' הגרש"ר סי' יד) דרק לרבא דאיכא תביעת הרחנ"ז גם בליכא לניזק, שייך טענת התעצמות, ע"י היטב בדבריהם.

[ולא נתבאר ברשב"א אמאי בבור אי"צ להרחיק אחר שבא הניזק, הא התם נמי הוי גיריה, ויש לדון עפ"י המהרש"א דלאבבי ל"ה גיריה, (וראה להלן משי"ת בד' המהרש"א ולפי"ז לכא' אי"ז שייך בדעת הרשב"א), ועוד יש לדון עפ"י הקצוה"ח (קנה יא) דבשני מזיקין אי"צ לדין סמך בהיתר ע"ש, עו"ל דהיזק הכמו"מ אף דהוי גיריה מ"מ אינו גיריה הנמשך ול"ש בו את סברת הרשב"א, וע"י בזה. עוד צ"ע בד' הרשב"א דלעיל יז: כ' דק' הגמ' מגפת היא רק לרבנן, ומבואר דס"ל כתוס' דכל היכא דליכא לניזק אי"ז גיריה, ולכא' הוא סותר לדבריו, דא"כ סמיכת גפת קודם שבא הניזק לעולם אינה גיריה, וע"י לקמן כב: שמשמע שמכריע דלא כשי' תוס', עיש"ה].

[ומשי' תוס' דמהני סמיכה בהיתר גם בגיריה הוכיח בחי' רא"ל מאלין דגם גיריה אינו מזיק דב"ק אלא רק מדיני שכנים].

תוד"ה דיקא. ביאור דבריהם דבגפת וכיו"ב בסומך קודם שבא הניזק ל"ה גיריה [וכשיטתם לעיל ד"ה מרחיקין], משא"כ בחנות דהוי גיריה המתחדש הוי גיריה גם בסמך קודם לניזק, ע"י בחי' הגרש"ש סי' ז וחזו"א (י יא). ובמהרש"א העיר דהו"מ למינקט בבור, ותי' דאבבי פליג על כמו"מ ע"ש. [ונראה דכוונתו דאבבי פליג דהיכא דליכא לניזק לא חשיב בור כגיריה, אבל באיתא לניזק ודאי דמודה, דהא מתני' דלא יחפור אתיא נמי כר"י, וע"י היטב בזה]. וע"י חזו"א (יא ג) שהעיר דהו"ל לאשמעינן בריחים ותנור.

משום עבודת הכרם. ע"י ראשונים אמאי לא פריך מגופא דמתני', וע"י בריטב"א במה שלמד מדין עבודת הכרם.

רש"י ד"ה טעמא. לעכב המחרישה. ע"י רמב"ן שתמה דא"כ איתא לניזק ואף לאבבי קשיא.

דיקא נמי. ע"י בראשונים שהאריכו לבאר מהו הדיקא נמי, ובמהרש"ל ומהרש"א, וע"ע בר"י מיגש ובריטב"א, ובקוב"ש אות סד.

ואי לא צונמא. עי רש"י ותוס' דסמך באיסור, ובראשונים צידדו דמיירי בהחזיק, ובשם הר"א אב"ד פ' דסמך כשהיה צונמא ואח"כ נסתלק, והוי סמך בהיתר, והרמב"ן חולק, דאי"ז סמיכה בהיתר, ועי' קצוה"ח (קנ"ד ו) שהביא דנחלקו בזה הראשונים שם, ועי' חזו"א (יג א) שמחלק בין הנידונים. (וראה בהע' לקצוה"ח שציין לד' האחרונים שפ' הפלוגתא בשו"ע באופ"א, ומלש' הרמ"א ל"מ כד' הקצות). ולכא"צ"ב להסוברים דהוי סמך בהיתר, אמאי מחיצת הכרם שנפרצה לא הוי סמך בהיתר, [ואין לת' דיפרשו דהחיוב משום כלאים, דרבינו יונה כאן ס"ל כר"א אב"ד ומפרש לעיל ב' דהוא משום עבוה"כ], ועי' חזון יחזקאל (פ"א ה"ה) ושי' הגרש"ר אות יא, ולכא' לדברי החזו"א הנ"ל ניהא. וכן יש לתרץ להרשב"א דבגיריה ל"מ סמך בהיתר. ושמעתי עוד לדון בזה דאין כוונת הרשב"ד והראשונים לדין סמך בהיתר גמור, אלא דליכא הרחקה בליתא לניזק בכה"ג, וכעין המבואר ברמב"ן להלן דגם אי נמא דלמסקנא ליכא דין סמיכה בהיתר אפי' בלוקח, מ"מ אי"צ להרחיק כ"ז דליכא לניזק. אכן בקצות הנ"ל מבואר דלא פ' כן. [ומבואר בהני ראשונים דכלפי ג"ט דמחרישה ל"מ החזיק וסמך בהיתר, ועי' ריטב"א, נתיבות קנה טז וברכ"ש י"ד ד. אכן ברש"י (ד"ה ואי) משמע דרק בנוטע שלא כדת קוצץ].

בלוקח. עי' רש"י ותוס', וכ' הריטב"א דלריב"ם בגוונא דרש"י בעין יפה מוכר וקוצץ האילן (ועיי"ש דמיירי שמוכר הבור, וצ"ע אם דוקא בכה"ג שייך בעין יפה), וכבר העירו דרש"י לשיטתו לעיל ז' חולק בזה. ובטעמא דחולק רש"י על ריב"ם עי' קצוה"ח (קנה יג בסופו), בחזו"א (יג ב), ובשי' הגרש"ר יב. (ועיי"ש עוד בקצות מה שדן לפרש 'אילן קדם' עפ"י שי' הרמב"ן). ובשיטת ר"ת ראה מש"כ הקצוה"ח שם סקט"ז, ועיי"ש בקושייתו מספק אילן קדם וכו', ודנו לחלק בזה דשאני ספק חזקת נזיקין דהמזיק הוי מוחזק, ואכמ"ל.

יח ע"ב

סוגיא דחרדל – שיטת רש"י

א] ואי דלא סמיך היכי משכח"ל. האריכו הראשונים לבאר מאי ניהא לאביי. **התוס'** ביארו דלרבנן השני מרחיק הכל (כשיטתם לעיל), ולר"י איכא סברת 'שלא כהוגן', והיינו דל'מזיק' אין זכות תביעת הרחקה, אף היכא דשרי ליה לסמוך, [ועי' ח' רא"ל מלין ס' צו אות ד, שי' הגרש"ר, אבהא"ז פ"י ה"ה ד"ה ונ"ל שביארו הדברים], והרחקה דבור שאני דהוי היזק בידים. **הרמב"ן** מבאר בד' ר' יוסי דשאני בור דחצי הרחקה מהני קצת, משא"כ בחרדל חצי הרחקה לא מהני, [ולכא' הוא כשיטת הסוברים דבסמך הראשון השני מרחיק חצי, וכן הדין בכל שני מזיקין, כ"כ הקצות ריש סק"א], אך לא נתבאר ברמב"ן מה סברת חכמים, [ובקצות כ' דלהני שיטות מרחיק בעל החרדל חצי, ואין כוונתו מובנת דהא אין תועלת בחצי, ואולי הבין שבזה גופא נחלקו ר"י ורבנן, וצ"ע], ועי' ברשב"א שתמה בזה, והוכיח מכאן כהשי' דהשני מרחיק הכל, וצ"ל דלרמב"ן ידע המקשן דלרבנן דבורים לא מזיקי, (וכך קצת משמע ברש"י), וצ"ע. ובחזו"א (יג א) ובחי' רמ"ש פ' דלרבנן על השני להרחיק הכל, (ורק בבור הביא הרמב"ן שיטות דמרחיק רק חצי הואיל והכותל שלו), ורק ר"י מחדש דמרחיק חצי גם בשאר מזיקין, וממילא בחרדל פטור. [ואת"ש לדבריהם דברמב"ן שם משמע דס"ל כהשי' דמרחיק הכל, ועי']. **עוד כ' הרמב"ן** דשאני בור שכלו מעשיו, משא"כ בדבורים שהנזק נמשך. (והתוס' לשיטתם דבור נמי משום מתונתא הוא וא"כ גם שם הנזק נמשך הוצרכו לתרץ דהיזק בידים שאני. חי' רמ"ש. וצ"ע לרמב"ן בבור שיהיה בו גם מתונתא האם יהיה הדין דא"י לסלקו). **ברבינו יונה וברשב"א** כ' דשאני בור שא"א לסלקו. **בריטב"א** כ' דשאני חרדל שהדבורים נכנסים לרשותו וניזוקים בו. (ונ"מ בשני מזיקין אחרים, דלהראשונים דוקא בבור צריך השני להרחיק, ולהריטב"א דוקא בחרדל אי"צ). [וברשב"א בסוף הסוגיא הק' בעיקר הזיקא דחרדל דנימא תורך ברשותי וכו', ות' ד"ל דניזוקות מריח החרדל, אך הק' דא"כ הוי גיריה, אכן הריטב"א עצמו כ' בהמשך הסוג' דל"ש כאן תורך ברשותי כ' כיון דלאו בני שמירה הם, וע"ע ברכ"ש ב"ק סו"ס טו, ובחזו"א כ' דכיון דהריח מושכן ל"ש סברת תורך ברשותי].

- יל"ע להרשב"א דבגיריה לא מהני סמיכה, ומבואר ברשב"א בסוף סוגיין דדבורים הוי גיריה, א"כ צריך בעל הדבורים להרחיק אחר שבא החרדל. ועי' ברע"א בתחילת הקונטרס שמתוך דבריו מתיישבת ק' זו, אלא שכל' דהוא דוחק, עיי"ש.

- עי' נתיבות (קנה יג) שהק' דלהסוברים דבליתא לניזק ל"ה ג"ד, אמאי לא מוקי דסמך בעל הדבורים בהיתר דהרי קודם דאיתא לניזק ל"ה גיריה, ומ"מ בעל החרדל אי"צ להרחיק כיון דדבורים עשה שלא כהוגן. ות' דר"י לדבריהם דרבנן קאמר להו, (וכעיי"ז במהרש"א, וע"ע רע"א בסוף הקונטרס ד"ה תו קשה לי שהק' כעיי"ז, ובחזו"א י ב שתמה בדבריו). [וכבר הקדימם הרשב"א בק' זו ולפלא שלא תי' כן, עיי"ש]. אכן החזו"א (שם) חולק בעיקר ההנחה, דבסומך דבר שאינו גיריה לא עשה שלא כהוגן, עיי"ש. וכן בבית הלוי (ח"ב מו) נקט דהוי שלא כהוגן, עיי"ש מה שיישב עפ"י, והאריך לתמוה ע"ד בשי' הגרש"ר (יט), עיי"ש.

ב] בלוקח. כ' תוס' דמיירי שהחרדל היה בהיתר, אבל לא מצי לאוקמי שהדבורים היו בהיתר, דא"כ מ"ט דר"י. והנה התוס' לשיטתם דהשני מרחיק הכל א"כ ודאי שבכה"ג ירחיק בעל החרדל הכל, אכן גם להחולקים היכא דסמך בהיתר גמור ד'לוקח', מודו כו"ע דהשני מרחיק הכל, וכ"כ הרשב"א, וכ"כ הרמב"ן בהמשך הסוגיא בק' הגמ' אי הכי מ"ט דר"י, עי' היטב בטעמם.

ג] על המזיק להרחיק את עצמו. וליכא היתר דסמך בהיתר. [וביאור הלשון, דאין האיסור רק ב'סמיכה' אלא גם בסמך בהיתר צריך 'להרחיק', ועי' בחי' הגרנ"פ אות כב]. ומדוקדק ברש"י, וכ"ה ברמב"ן ובר"ן, דרק באיתא לניזק צריך להרחיק אע"פ שסמך בהיתר, אבל ליכא בזה לדינא דרבא דאיסור סמיכה. [ועי' בחי' הגרנ"פ שם].

וסברת ר"י כ' תוס' דכיון דגם בעל הדבורים מזיק צריך הוא להרחיק, וצ"ב דהרי לא מהני סמיכה בהיתר. וביאור הדברים הוא עפ"י הנ"ל, דבעל החרדל אי"צ להרחיק עד שיסמוך בעל הדבורים בפועל, ואילו בעל הדבורים נתבע על עיקר סמיכתו, וכיון שנאסר בסמיכה שוב אין כאן דבורים שיחייבו את בעל החרדל בהרחקה. כן ביאר הריב"ש בתשובה (שכב), וכ"ה ברע"א (בתחילת הקונטרס) בקצרה: "דהתם באמת אין השני רשאי לסמוך, וממילא אין על הראשון שם מזיק". [ולישנא דעד שאתה אומר וכו' למסקנא אליבא דרבא, מתפרש באופ"א, דאיכא תביעה על בעל הדבורים להרחיק, ולא רק דבעל החרדל פטור]. אמנם הרמב"ן והרשב"א וחר"ן כ' דהא"נ דאין בעל הדבורים חייב בהרחקה אם לא ירחיק בעל

החדל, וכ' הרמב"ן והר"ן דלפי"ז ה"ה בלא לוקח, [וצ"ע דא"כ אין הכרח להא דסמיכה בהיתר לא מהני], ועי' היטב ברשב"א וברמב"ן במלחמות מש"כ בזה. (ובבעה"מ כ' דבשני מזיקין דהוא דבר דלא שכיח לא תקון רבנן הרחקה, וכ"ה בס' הישר תרטז).

הק' הקצוה"ח דאם ליכא סמך בהיתר מ"ט דאביי. (ועי' חי' הגרש"ש שכ' דלאביי מהני סמיכה בהיתר). ותי' דטעמא דאביי משום קדימה, עי"ש. אמנם עדיין הק' מרבא בשדה שאינה עשויה, ותי' דלראשונים דהשני מרחיק הכל את"ש, וכוונתו לכא' למשנ"ת בד' התוס' בסוגיין דאף בלא דין קדימה וסמיכה בהיתר מ"מ על השני להרחיק וכו"ל. עוד צידד דשדה שאינה עשויה הוי כמו סמך בהיתר ובוה השני מרחיק הכל לכו"ע, ובחזו"א (יג ב) העיר דבמ"מ מפורש דגם בזה איכא להסוכרים דמרחיק חצי. [ואף בסוגיין פליג הרמב"ן על התוס' והריב"ש, ואפשר דהוא לטעמיה בסוגיין דאזיל כהשי' דהשני מרחיק חצי ההרחקה]. וראה עוד מש"כ במשנת ר"א עמ' פג.

התוס' והראשונים עמדו לבאר אמאי באילן ובור איכא דין סמך בהיתר, **התוס'** כ' דהוא קולא באילן משום הפסד מרובה, והוכיחו מדין נתינת דמים, ועי' רמב"ן מש"כ בזה באופ"א עפי"ד רש"י להלן ומשה"ק ע"ז, וכ' טעם אחר להקל באילן. **ובמלחמות** כ' דהתם מיירי שסמך בהיתר את האילן ואח"כ בא הלוקח לחפור בור, דבוה מהני סמך בהיתר, דלאו כל כמיניה לסמוך את הניזק ולהוציא הראשון מקדימתו, אבל באיכא לתרוייהו ומכר א' מהם לא מהני, דאף הניזק ברשות. [וי"ל בביאור הדברים דסמך בהיתר מהני רק לענין דעל הניזק להרחיק, אבל בסמך גם הניזק על המזיק להרחיק, ועי' משנת ר"א עמ' פא]. ונסתפק הרמב"ן אם גם במכר את המזיק לא מהני, ועי' קצוה"ח (יג) מה שביאר בזה, ומה שפלפל עפי"ז בפלוגתת רש"י והריב"מ לעיל. **ורבינו יונה והרשב"א** כ' כעין הרמב"ן אך מטעם אחר, דאם היו שניהם, אדעתא דהכי מכרו שישלם את הניזק, משא"כ אם לא היה בור לא אסיק אדעתיה עי"ש, [וראה בחילוק הלשונות ביניהם, והעיר בזה באהל תורה]. וע"ע בשו"ת הריב"ש שם דכלפי הפקר מהני סמיכה בהיתר, עי"ש טעמו. [ועי' היטב לאיזה משי' הראשונים מתיישב הא דמהני סמיכה בהיתר באינה עשויה לבורות].

שיטות שאר הראשונים

א' שי' ר"ח ור"ת. עי' רמב"ן במלחמות משה"ק על שי' זו (שהיא גם שי' בעה"מ), ובקצות (יב) מש"כ בזה. [וראה בס' הישר לר"ת (תרטז) וכן בבעה"מ שמפרשים שי' ר' יוסי דבשני מזיקין לא תקון רבנן הרחקה דהוי מילתא דלא שכיחא. והק' הרמב"ן משני בורות].

שיטת הרא"ש. הרא"ש (סי' ג) פסק כר"ח ור"ת, אולם מאידך הביא לענין רפת וחנות (סי' ו) את סברת דירה שאני, ועי' תוס' לקמן כה: ד"ה עני דלמסקנא אי"צ לסברת דירה שאני, והיינו כר"ח ור"ת דרבא הדר ביה, וצ"ב בד' הרא"ש, והאריך בזה הרע"א בקונטרס הרחקת ניזקין (מד"ה והנה בד' הרא"ש). ויסוד תירוצו הוא דס"ל לרא"ש דבגיריה לא מהני סמיכה וצריך לסלק המזיק כשבא הניזק, וכשי' הרשב"א שלפנינו, ועי"ש באורך שהכריח כן מעוד שלשה מקומות בדברי הרא"ש. וכ' דלפי"ז מוכח בד' הרא"ש דסמיכה קודם דאיתא לניזק הוי גיריה. [אמנם ברשב"א משמע שאין הדבר מוכרח דתלוי זה בזה, ואכמ"ל. ובקושיה מפתחת חלון נסתפק הרע"א דאולי התם ה"ט דנוטל משל חבירו, וכ"כ הרע"א עצמו והנתיבות (קנ"ד יז) לבאר את דעת האוסרים פתיחת חלון, וידוע מה שתמה בזה האבי עזרי בקונטרס דאטו האויר של חבירו הוא, אך ראה להלן דהסברא מפורשת בריטב"א בסוגיין. ובנתיבות (סקי"ג) מתרץ גם את ההוכחה מפאפי יונאה, ובסק"ב מתרץ את הק' מדירה שאני, עי"ש. ועי' בחזו"א (י ח) שהאריך להקשות על ד' הגרע"א בד' הרא"ש, וכן באבי עזרי]. [וע"ע בחי' הגרנ"פ (כה כו) שהעיר דהרא"ש בשטמ"ק כ' דלאביי אי"צ לסברת דירה שאני, ועי"ש שכ' לבאר דגם לפי האמת חלוק רבא מאביי, ולרבא אכן בעינן לדירה שאני גם לפי המסקנא כמ"ש רע"א, אך לאביי אי"צ, עי"ש. ובוה מבאר מה דהאריך רבינא 'על המזיק להרחיק את עצמו', הרי לאביי זה סברא פשוטה ומה מוסיף רבינא בזה. וכע"ז במשנת ר"א עמ' פא, עי"ש, וכן הביאור בשי' הר"י מיגש המובאת בראשונים, ראה להלן].

רבינו יונה (ד"ה ולענין פסקא) והרשב"א לקמן כב: (ד"ה ולענין פסק) מביאים את דברי הר"ח באופ"א, דלר' יוסי מודה רבא דליכא איסור סמיכה כיון דל"ה גיריה בליטא לניזק. [וכמו"כ הרמב"ן במלחמות כ' לפרש ד' הר"ח באופ"א, אכן בס' הישר לר"ת כ' דהר"ח נמי מפרש כדבריו]. ואמנם לדינא כן הוא דלהשי' דבליטא לניזק אי"ז גיריה, הרי להלכה נמצא כדעת ר"ח ור"ת, וכבר תמהו בזה הבי' הרע"א והנתיבות (יג) על הטור שכ' דרש"י פליג ע"ד ר"ח ור"ת ולדידיה אסור לסמוך, וקשה דיש להתיר מטעם אחר, דאי"ז גיריה, וכ' דהטור פשיטא ליה כד' הרמב"ן דחשיב גיריה גם בליטא לניזק. [ויש להעיר דאמנם איכא נפ"מ בזה, דאם הטעם משום דלא הוי גיריה, א"כ בגיריה המתחדש אסור, דזה הוי גיריה גם אם סמך בליטא לניזק, כמ"ש רבינו יונה, אכן אם רבא הדר ביה שרי לסמוך ומותר גם אח"כ, (אם לא כשי' הרשב"א והרא"ש). וכן נפ"מ למש"כ הרא"ש בתשובה דהיכא דהניזק אינו יכול להרחיק א"ע, מודה ר' יוסי. ודו"ק]. ועוד כ' רבינו יונה (ד"ה ולענין לוקח), דאף להסוכרים דלא מהני סמך בהיתר, מ"מ לר' יוסי אי"צ להרחיק, דתו לא הוי גיריה (אם לא בחלונות דהוי מתחדש וכו"ל), וכ"כ הנתיבות שם, [ויש בזה רבותא דאף באופן שסמך אחר שהיה הדבר הניזק, מ"מ הואיל ושניהם שלו ובשעת הסמיכה אין כאן דין מזיק, לא הוי גיריה]. ובחזו"א (י ב) הסתפק דבולוקח גם הרמב"ן מודה דאי"ז גיריה. אכן בטור מוכח דגם בלוקח חשיב גיריה.

ב' שי' הר"י מיגש. הרמב"ן והר"ן הביאו את שי' הר"י מיגש שמפרש 'על המזיק להרחיק את עצמו' דמודה רבא דשרי לסמוך, הואיל ואח"כ צריך לסלק, ושאני בור דגם אם יסלק איכא היזק דכמו"מ, (אכן לאביי סומך ואי"צ לסלק אח"כ), וביארו באריכות את מהלך הסוגי' לפי הר"י מיגש עי"ש. ולא נתבאר ברמב"ן במה מתיישב להר"י מה שהק' הרמב"ן עצמו לשיטת בעה"מ. גם צ"ב מה ביאור ב' המחלוקות בין רבא לאביי, והאריכו בזה. [וצ"ע באילן ובור אמאי בקדם הבור לא יקוץ, (דלא משמע דלמסקנא נמי בעינן לאוקמי בלוקח, וצ"ע), ואולי משום הפסד מרובה, אך תמוה דא"כ יאסר לסמוך דהא אם יסמוך לא יצטרך לסלק אח"כ, וגם חייב לשלם על הקציצה]. [ועי' ברמב"ן בסוף דבריו דלהר"י מיגש דשרי לסמוך, ממילא אף אם יחזיק אי"ז חזקה, (ומשא"כ לד' רש"י צידד דאם יסמוך הוי חזקה, ויעוי' בס' יונת אלם מש"כ בזה). וכ' הר"ן דמ"מ בחלון מעכב עליו מלפתוח דשמא יחזיק, וצ"ב, ועי' מש"כ בזה הרע"א בקונ', ונתכין לריטב"א כאן שכ' דשאני חלון דנוטל משל חבירו הוא, עי"ש, ומדקדק רע"א דגם הרמב"ן לא פליג ע"ז, דלא הזכיר חלון, עי"ש].

אכן בר"י מיגש לפנינו כ' במהלך הסוגי' באופ"א ממש"כ הראשונים, עי' היטב בכל דבריו, ומבואר בדבריו עוד חידוש גדול, דגם לאביי אינו זוכה בסמיכתו וצריך אח"כ לסלק, ולמסקנא גם רבא ס"ל כן. ובב' מזיקין שרי לסמוך ואי"צ לסלק אח"כ, [ולכא' ה"ט דבב' בורות אי"צ הראשון להרחיק. ואולי הסברא בזה כריב"ש. אך צ"ע טובא דא"כ יש לאסור את הסמיכה דהא אם יסמוך לא יצטרך לסלק]. ולדבריו נמצא לכא' דלמסקנא ליכא כלל פלוגתא בין אביי ורבא מלבד בבור, והוא כעין שי' ר"ח ור"ת, אלא דלר"י מיגש צריך לסלק כשבא הניזק. [ולכא' לד' הר"י מיגש גם לאביי בעינן לדירה שאני, ואולי כך מפרש הר"י מיגש את הדיקא נמי, כעין פי' הרשב"א שם. (ובאוהל ישעיה על ב"ק נדפס קונטרס דינא דגרמי מא' הראשונים, ומפרש כך להדיא דגם לאביי מרחיק אח"כ וזהו הדיקא נמי). אלא דצ"ע דהראשונים הק' על פי' הר"י מיגש שם דדירה שאני היינו דאין אדם עושה דירתו אוצר, מהאבעיא דכיכר וריבץ, ותי' רבינו יונה ובקצוה"ח דהתם הוא אביי לשיטתו דלית ליה סברא זו, ולהמבואר הרי גם לאביי בעינן לדירה שאני. עוד קשה לר"י מיגש, דגם לאביי יקשה מאילן ובור. וצ"ע].

ג' שי' ר"ת. הביאו תוס' בע"א ובע"ב בשם ר"ח דלוקח היינו מדין טענינן, והק' ע"ז ג' קושיות, ועי' היטב בקצות (יד) מש"כ לבאר את מהלך הסוגי' לשי' ר"ח בדברים נפלאים, (וראה גם בסקט"ז). [וע"ע בנתיבות סקי"ג ובכתבי הגר"ח]. ועי' בקצות שביאר עפ"י דבריו את שיטת הגאון המובאת

בר"י דמשרה וירק הוי גיריה, והר"י תמה עליו מסוגיין, וביאר הקצות דרך בליטא לניזק ל"ה גיריה, ע"ש. [ושי' הגאון מובאת בעיטור ערך מודעא בשם רב שרירא גאון, וכן בתשו' הגאונים הובא באבהא"ז, ע"ש. וע"ע בכל הגר"ח מש"כ בביאור שי' הגאון].

ד] סיכום השיטות העיקריות בקצרה (להלכה). לד' רש"י איכא איסור סמיכה, לד' ר"ח ור"ת ליכא (חוץ מבור), לד' הר"י מיגש שרי לסמוך וצריך לסלק אח"כ, לד' הרא"ש (אליבא דהרע"א) בכל גווני שרי לסמוך, אך בגיריה צריך לסלק אח"כ. אכן להסוברים דבליטא לניזק אי"ז גיריה, נמצא דלהלכה דקי"ל כר"י שרי לסמוך, [מלבד בגיריה המתחדש כמבואר ברבינו יונה]. ובאופן זה אם השני ג"כ מזיק, נחלקו אחרונים אם צריך השני להרחיק, דיתכן דהראשון נחשב עשה שלא כהוגן. וכמו"כ לד' הר"י מיגש דלעולם שרי לסמוך, רק דאח"כ צריך לסלק, מבואר בדבריו דאם השני ג"כ מזיק הוא מרחיק הכל והראשון נשאר במקומו. ובלוקה, שי' רש"י דסמך בהיתר לא מהני, אכן בב' מזיקין והראשון סמך בהיתר, דעת תוס' וריב"ש דהשני מרחיק הכל, וד' רמב"ן וש"ר דשניהם מרחיקין. לד' רמב"ן במלחמות ורבינו יונה ורשב"א, בלקח את המזיק וליכא דבר הניזק איכא דין סמך בהיתר, ורק בב' לקוחות ליכא סמך בהיתר. לדעת שאר הראשונים סמיכה בהיתר מהני לגמרי ואי"צ להרחיק כלל (ובב' מזיקין השני מרחיק הכל). ואף כאן, להסוברים דבליטא לניזק ל"ה גיריה, א"כ כל סמיכה בלוקה אינה גיריה ושריא, ובב' מזיקין ירחיק השני, (לכו"ע, דכאן הראשון עשה כהוגן). [וללהלכה, עי' טור ושו"ע סי"ט, ובבאה"ג ובהגר"א (וד' הבהא"ג צ"ב דכאן גם רש"י מודה כמ"ש הגר"א ורע"א בקונ' ד"ה עוד אבאר לך, וד' הגר"א צ"ב במה שתלה הדבר בר"י ורבנן), וברמ"א ובנתיבות שם].

לתועלת המעינים בקונטרס הרחקת נזיקין לרע"א, נציין את ראשי הפרקים העיקריים בדבריו. א. תחילת הדברים - סמיכה קודם דאיתא לניזק, וביאור שי' הרא"ש והמסתעף. ב. מד"ה ועדיין חל עלינו חובת ביאור - ביאור דין פתיחת חלון וחזקה בחלון ובנזקין. ג. מד"ה ונבאר ג"כ בענין היתר דלקיחה - דיני סמך בהיתר בלוקה. ד. מד"ה באופן שבררנו - סיכום הדינים. ובחזו"א סי' י' ובבאי עזרי האריכו לדון בדברי הרע"א, ובשי' הראשונים בזה. וכן במשנת ר"א האריך טובא בביאור שיטות הראשונים בסוגיין.

מראי מקומות יט ע"א, כ ע"ב

אבעיא להו. עי' קצוה"ח (סק"ח) ובית הלוי (ח"ב סי' מו סק"א) דעכ"פ בעינן שיהיה ג' טפחים בין ב' הבורות, עי"ש. ועי' בקצות מה שתי' לפי"ז את ק' התוס' כאן בד"ה בא.

להלכה, הרמב"ם בפ"ט ה"א כ' דמרחיק וסד בסיד, וכ' המ"מ שם דס"ל דהאבעיא אפשיטא, וכ"כ הראשונים כאן. אך בהג"מ כ' דמספק אזלינן לחומרא. [וכן פי' בשו"ת עבודת הגרשוני סי' נו, הובא בשער משפט כאן, וכן פי' בביאור הגר"א סקנ"א, אך בסקכ"ו כ' הגר"א דנפשט האבעיא]. והרא"ש כ' דהאבעיא לא איפשיטא ומספק אין לחייבו בשניהם. וכן באבעיא לקמן כ': דכיבד וריבין, כ' הרא"ש דאי"צ להרחיק מספק, אכן הרמב"ם כ' דלכתחילה לא יסמוך ואם סמך אי"צ להרחיק. [ולפי"ז צ"ל דגם בבור רק לכתחילה בעי שניהם, אבל כשכבר חפר אי"צ להרחיק, אכן לענין הסיד לכא' לעולם הוי כלכתחילה, ואולי אחר שמילא את המים הוי כדעבד, ועי', וע"ע בשער משפט שכ' דא"א לחייב בסיד מספק, וזה ההכרח דהראשונים בד' הרמב"ם לפרש דהאבעיא איפשיטא, עי"ש בטעמן]. ועי' קצות סק"ז וסק"ה ונתיבות סק"ט שכ' דגם לדעת הרא"ש לכתחילה חייב מספק, ורק בסמך אי"צ להרחיק, וכמו שנראה ברמ"א סעיף יט לענין כיבד וריבין. (ולפי"ז אין מח' בין הרמב"ם לרא"ש). אכן הביה"ל (שם סק"ג) מדקדק מדברי הטור דשרי לכתחילה, ומה שבכיבד וריבין מבואר ברמ"א (ובטור) דלכתחילה חייב, כ' הביה"ל דשאני התם דהוא ודאי מזיק וספק אם זכה בקדימה, משא"כ בבור דהוי ספק מזיק, עי"ש. וכחילוק זה כ' גם הרע"א בסוף הקונטרס, עי"ש היטב. אכן בלש' הרא"ש עצמו משמע דגם בכיבד וריבין שרי לכתחילה, וכן מבואר בבהגר"א בסק"ח וסקנ"א. [וכ"נ ביד רמ"ה אות נ].

ובביאור מח' הרמב"ם והרא"ש, לכא' נראה (וכ"כ בעבוה"ג שם) דנחלקו מי נקרא המוחזק בדיני הרחנ"ז, ובדיעבד המזיק נקרא מוחזק. ובביאור הגר"א (סק"ח) האריך בענין זה וביאר דנחלקו אם הוי ספק ממון או ספק איסור, ולשיטתם בספק השבת אבידה עי"ש"ה בכל דבריו. וכל ד' הגר"א צריכים ביאור ופירוש, וראה מה שהאריכו בענין זה בחזו"א (יג י), ברכ"ש סי' טו וסי' טז, חי' ר' ראובן סי' ח', אבי עזרי (ט יג), שי' הגרש"ר (טז-יח), והדברים ארוכים.

עוד מדוקדק ברמב"ם דרך בסומך בור לבורו של חבירו צריך גם הרחקה וגם סיד, אך בסומך למיצר אי"צ, וראה מש"כ לבאר בזה הביה"ל (סק"ד) בדברים נפלאים, וראה מה שהעיר בדבריו בשי' הגרש"ר אות יט. ובעבודת הגרשוני שם כ' באופ"א, עי"ש.

זרעים תיפול משום מחרישה. הק' רע"א דנפ"מ בסמך המחרישה קודם שבא הניזק (וכן בלוקה), דיכול לעכב משום הזרעים. ודנו בזה (עי' חי' ר' שלמה סי' ד', אבי עזרי (קונ' אות לד), שי' הגרש"ר (כ)), עפ"י ספק הנתיבות (סק"ב) דאם כיבד וריבין המזיק לצורך הדבר המזיק הוי קדימה, ולפי"ז סמיכת המחרישה מהני גם לזרעים, עי' בדבריהם. והנה בק' הגמ' **מחרישה תיפול משום זרעים**, הק' הראשונים דהא נפ"מ דמעכב משעת חרישה, ועי' רמב"ן ורשב"א שכ' דאח"כ, אך הריטב"א מתרץ דכבר משעת החרישה מעכב משום הזרעים, דומיא דעבודת הכרם דמעכב משעת הנטיעה משום חשש המחרישה. (והאריך הריטב"א ביסוד זה בכמה דוכתי בפרקין, ראה בדבריו לעיל יח. ד"ה לא יטע ובהערות שם. וצ"ע במאי פליגי עליו הראשונים בזה). והנה לפי הריטב"א נראה דכשם שהניזק יכול לעכב משעת חרישה, כך גם הוי סמיכה בהיתר, דמסתבר דהא בהא תליא, ומיושב ק' רע"א, ועי' היטב בחזו"א (יג ו). אך עי' בריטב"א בהמשך הדברים לענין חורש לאילנות, וצ"ע.

כ ע"ב מתני'. ואם הזיק משלם מה שהזיק. עי' ב"ק ס ע"ב, ובר"י שם (הובא בראשונים כאן) מה שהק' ות' בזה, ועי' היטב בקצות ובנתיבות ריש סי' קנ"ה מש"כ בזה. ותו"ד הוא דהתם פטור מדין אונס, משא"כ הכא דרך לא חייבוהו יותר אבל אין בהרחקה זו כדי 'שמירה'. [ולדבריהם מבואר דהא דר"ש פטור לאו מטעם אונס הוא, אלא פטור ד'ברשות', וכן משמע בב"מ קיח: עי"ש, וצ"ע ברשב"א כאן שפטר מדין אונס]. ובריטב"א כאן משמע ביאור אחר, דהכא שמדליק בכל יום עלול להזיק, ע"ש, ואולי הוא סברא בדין הרחנ"ז, ועי'.

ונחלקו הראשונים אם בכל ההרחקות משלם אע"פ שהרחיק, דבעל העיטור (הובא בשו"ת הרא"ש קח י) והרמ"ה (קה) מחייבים בכל דוכתא, והובא גם בנמו"י כאן, (ועי' חזו"א יד יד בביאור שיטתם), אך ברמב"ן בקונ' דד"ג מבואר דבהרחיק פטור, וכן מבואר בשו"ע בסעיף לג, עי' נתיבות שם. (וד' הראב"ד דכל שאר ההרחקות הוי גרמא כמובא ברמב"ן שם). וטעם החילוק ממתני' ביאר המאירי דליכא רשות להזיק היכא דניכר ההיזק להדיא, עי"ש, ואולי כוונתו ע"ד הקצות והנתיבות הנ"ל דהרחקת ד"א בתנור אינה שמירה כל הצורך, ושאני משאר הרחנ"ז.

תחת אוצרו של חבריו. על קצוה"ח סק"א ותשו' נוב"י חו"מ תניינא לז, אם גם לדירה רגילה איכא תביעה על רפת וחנות.

כיבד וריבץ לאוצר מהו. על רבינו יונה, [ומדוקדק בדבריו שצייד דהוי רק כבאו לחפור בב"א, ולפי"ז יש לדון דבמזיק לא יהני כיבד וריבץ, ועי' ח"י ר' שלמה הנ"ל. ובסמ"ע (סק"ט) כ' דהיכא דבאו בב"א יעשו פשרה ביניהם, וצ"ע].

תמרי ורימוני מהו. על רשב"א וריטב"א דהא פשיטא דשרי לפתוח בינתיים, והיינו 'ביין התיירו', עי"ש. וקצת משמע כן בלש' רש"י. אך ברגמ"ה מפורש דמעכב עליו מיד. [והעירו דלפי"ז מה שהוכיחו מהרא"ש דבספק דכיבד וריבץ שרי לכתחילה, ודלא כהקצות והנתיבות (ראה לעיל), אי"ז ראייה, דאולי אף הרא"ש נמי מפרש כרשב"א דלכתחילה ודאי שרי. אכן ברמב"ם שפסק דלכתחילה לא יסמוך מוכח דאף לענין לכתחילה אסור. וע"ע בחי' הגרש"ר סי' יד בסופו. ועי"ש שהאריך לבאר בד' הרשב"א אמאי שרי לסמוך בינתיים ולא חיישינן להתעצמות].

הרי"ף השמיט כל הני בעיות, ועי' בקצוה"ח (סק"ג) מש"כ בזה. [ומש"כ בד' הר"י מיגש, צ"ע להמבואר בר"י מיגש לפנינו דגם אביי בעי לדירה שאני, וצ"ע ג. אכן הראשונים לא הביאו כן בשמו ונתבאר לעיל]. ובאבי עזרי (כח) ובשי' הגרש"ר (מח) ובחי' הגרנ"פ (מא) כ' בזה עפ"י הנמוי' דלר' יוסי ל"ה גיריה, עי"ש. אכן בפשוטו בגיריה המתחדש חשיב גיריה גם בסומך היכא דליתא לניזק, וכמפורש ברבינו יונה כאן ועוד. [ועוד יש לדון דכיבד וריבץ חשיב כאיתא לניזק, וא"כ הוי גיריה דלילה]. וע"ע בחי' הגרש"ר סי' יד מש"כ בזה עפ"י ד' הרשב"א הנ"ל.

דף כב [סוגיא דדוושא]

דוושא. נחלקו הראשונים בעיקר יסוד דין דוושא, ועמד בזה הקצות (קנה סק"ו), דעי' בראשונים בסוגיין שהאריכו במה זכה בד"א בחצר חבריו, ותלי' דמירי בלוקה מהמלך או בזוכה מהפקר, ואי"ז מדין הרחנ"ז כלל. אכן בתוס' וברמב"ן שהק' איך היה מותר לראשון לסמוך אליבא דרבא, מוכח דהוא מדיני הרחנ"ז, [וכן מוכח בדבריהם בע"כ שכל דוושא הוי גיריה דלילה, ורמז לזה בבאור הגר"א ס"ק לח], ותמה הקצות מ"ש מחלונות שאין אדם מחייב את חבריו לתת לו משלו. [ובאמת לענין חלונות כ' רש"י דרק בהחזיק ג"ש חייב השני להרחיק כדי שלא יאפיל, אך בתוס' בדף ז ד"ה א"ל משמע דגם בלא חזקה מרחיק, עי"ש וצ"ע, ועי' קוב"ש שם אות לח. עוד יש להעיר דבתוס' לעיל גבי בור מבואר דלאביי הראשון יכול לסמוך והשני מרחיק הכל, וגם שם תמה הרשב"א היאך משעבד את חבריו, וכן ברמ"ה שם חולק דאי"צ לתת קרקע שלו שתהיה כותל בור לחבריו. אך מה שהק' התוס' דהראשון ירחיק עדיין צ"ב]. וע"ע בקצוה"ח קנ"ד סק"ט. ובחזו"א (יד ד). וברבינו יונה כ' דמירי בהחזיק ג"ש דומיא דחלונות, ועי' ברשב"א שהאריך לדון בזה. [ומלשון רש"י שהדוושא מועיל 'לשני הכתלים', דקדק הגרנ"פ (מב) דס"ל דהוא תקנת השכנים]. ועי' בחזו"א (שם ג) דלא מצינו דין דוושא שיתחייב שלא לזרוע ד"א מכותל חבריו, עי"ש מש"כ בזה.

תוד"ה וקמא. על רע"א שהק' דגם לר"ת קשה דהשני לא יצטרך להרחיק כיון דהראשון עשה שלא כהוגן, וכמו"כ בתירוצם לא יתיישב ק' זו. והאחרונים האריכו ליישב, עי' מה שתיצרו בזה בפני שלמה, ח"י רמ"ש, משנת ר"א עמ' סח, חזו"א (י ד), ח"י הגרנ"פ (מג), רא"ל מאלין (צו ד), שי' הגרש"ר (נז), אבי עזרי (קונטרס אות לד). [ועיקרי הדברים הם, או דהיכא דהשני הוא גיריה דלילה ליכא סברת שלא כהוגן, או דהיכא דלית לראשון שם מזיק ליכא סברת שלא כהוגן].

וי"ל וכו' מילתא דמגופיה אתי היזק. הרמב"ן מתרץ על ק' זו דשאני דוושא דאינו היזק אלא מניעת רווח, ובקצות הבין דהרמב"ן והתוס' חד הם. אך יש לדון דסברת התוס' אינה ב'היזק' אלא ב'מזיק', דהכותל אינו חפצא ד'מזיק', עי' במשנר"א וחי' הגרנ"פ שם (וכן באות מה), וכל דלפי"ז אף בסולם ושובך ליכא לדינא דרבא. [וכן יש לדון בד"א דעבודת הכרם, ועי']. וברמ"ה בריש פרקין (אות א, וכן באות עח) נראה באופ"א, דדין דוושא הוא תקנה מיוחדת של שעבוד השכנים, והשעבוד חל רק אחר בנין הכותל, ול"ש בזה הרחקה קודם דאיתא לניזק.

תוד"ה אלא. על ברא"ש (סי' יד) וברבינו יונה וברשב"א שתי' ק' התוס' דרבנן קמ"ל דלא סגי בדוושא של עד עתה. וע"ש ברבינו יונה פי' נוספים, ובראשונים האריכו בזה והביאו בשם רה"ג לפרש באופ"א, ובר"י מיגש וברמב"ם (פ"ט ה"ט) בעוד אופן, ועי"ש בראב"ד ומ"מ, [ובמ"מ מדקדק מהרמב"ם דהד"א מכותל חבריו, וכ"נ בר"י מיגש לפנינו, אך בריטב"א כ' דמרחיק מהכותל הראשון, ועי' מש"כ בלח"מ, ובסמ"ע סק"ל, בחזו"א (סי' יד א ב) ואבהא"ז]. ובטוש"ע ונו"כ סעיפים יב-יד. [וע"ע ברמב"ם דבכותל פחות מד"א ליכא דוושא, ועי' בב"י ובנו"כ למקורו].

וכמה וכו' כאן מרוח אחת כאן מב' רוחות. בשיעורי ההרחקה מחלון עי' היטב בראשונים כאן, ברמב"ם פ"ז משכנים, טוש"ע קנ"ד כא-כג ונו"כ, רש"ש כאן, ובחזו"א סי' יד.

דף כב – סוגיא דגיריה דלילה

מזחילה. על תוס' ורמב"ן, אכן הרמב"ם כ' דמירי בהחזיק, דחזקה במזחילה מהני לזכות בד"א, והרמב"ן חולק דדוקא אם הוחזק על התיקון גופא, ועי' רשב"א שדן בזה. [וברשב"א לעיל גבי דוושא הסיק דלא מהני חזקה, ומבואר דחלוק מהכא, וכמו"כ התוס' אע"פ שלענין דוושא נקטו דהוא מדין הרחנ"ז, מ"מ במזחילה הוא רק בקנה, ועי' היטב]. וראה טוש"ע סע' יז ובנו"כ.

לימא מתני' וכו'. יעוי' רש"י דטובא איכא דלאו גיריה, ולכא' רש"י לשיטתו דגיריה היינו מיזו של בעה"ב, ויותר מפורש בדבריו בב"מ קיז. דגיריה היינו אדם המזיק, (וכע"ז להלן כה:), וס"ל דכל הני דפרקין לאו אדם המזיק הם. והתוס' בשם ר"ח פליגי, ולשונם דכל דמהאי שעתא משתכחא הזיקא הוי גיריה, וברמב"ן האריך בזה ושיטתו דכל שמזיק ממקום הנחתו הוי גיריה, (ונראה דאי"צ שיזיק לאלתר, וכ"ה להדיא בר"ן), ויעוי' היטב בכל דבריו ובמה שהק' על ר"ח מזרעים, [ובמה שחולק על הרמב"ם בכרישין ובצלים וחרדל, וע"ע ברשב"א מש"כ בזה, ועי' טוש"ע סע' לא ובנו"כ שהאריכו בזה]. וברבינו יונה (לעיל יח:) משמע קצת שמצריך את ב' הסברות, ועי' ברשב"א ובריטב"א. [ולכא' מסקנת הרמב"ן דסגי בא' מב' הסברות להחשב לגיריה, עי"ש ה]. ולשון הרא"ש (סי' טז) דכל שמזיק באותו דבר שסומך הוי גיריה. [ויל"ע במח' הראשונים היכא דליתא לניזק אי חשיב גיריה, אם תליא בסברות הנ"ל, ועי' היטב ברשב"א בסוגיין בהמשך דבריו]. ולשון יד רמ"ה (אות קה) דגיריה דלילה כמאן

דעביד בשל חברה דמי. ועי' ברמ"ה בסוגיין מש"כ לענין זרעים ודוושא. ועי' גם בבבלי העיטור (נג ד) מש"כ בענין זה, [ונמצא גם בספרו 'מאה שערים' המודפס בגמ' אחר הרי"ף], ובתשובת הרא"ש כלל קח סימן י.

[לענין דוושא האם הוי גיריה, עי' תוס' רמב"ן רשב"א ור"י מיגש, ואזלי לשיטתם בסוגי' דדוושא. וע"ע בר"ן ובנ"י דהרחקת שובך מן העיר מטעם שן היא, וכ"מ ברמב"ם שהביאו בהל' גזילה, אכן ברשב"א (לעיל יח: ד"ה ועל עיקר ולהלן כו.) כ' דהוי גיריה, ולמד מזה דדבורים הוי גיריה, וכ"כ הקצות סק"ט בדעת הרמב"ן במלחמות. וע"ע בריטב"א כג. ובהערות שם].

זמנין דבהדי דמנה. ביאור הגמ' תלוי בשל' הנ"ל, דעי' בלש' רש"י דקופצת בעוד שאוחז בסולם, ובשטמ"ק בשם תוס' שאנץ לקמן כו. כ' דמקרב את הסולם והנמיה עליו, ולכא' רש"י לשיטתו דבעינן אדם המזיק. [ועי' שי' הגרש"ר אות נח שתמה דא"כ אי"ז גרמא אלא 'מעמיד', ועי' היטב ברא"ה בשטמ"ק ב"ק נו, דמבואר דא"נ בקופצת בזמן הנחתו חייב, והא דפריך והא גרמא קאי בקופצת אח"כ, עי"ש, וכן לכא' בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' רמ, וברשב"א לפנינו גורס 'זימנין דיתבא ארישא', אך כ' דאעפ"כ הוי גרמא כיון שקופצת מעצמה, ע"ש, וע"ע בריטב"א וצ"ב. וע"ע חזו"א י א]. אכן להתוס' י"ל דקופצת מיד אחר הנחתו, וחשיב 'מהאי שעתא משתכחא הזיקא'. ולד' הרמב"ן אף דאין ההיזק ממקום הנחתו, מ"מ כיון דזמנין וכו' הוי 'חצייו', [וכן ברקתא למ"ד דהוי גיריה, היינו מטעם חצייו, עי' היטב בזה ברמב"ן ובר"ן בתחילת דבריהם דמזיק ממקום הנחתו עדיף מחצייו, אך גם בחצייו חייב בהרחקה. ומבואר בר"ן דלפי"ז מובן מה דנתחדש בסוגיין טפי משאר דוכתי דפרקין, דבשאר המקומות דהוי מזיק ממקום הנחתו חמיר טפי, ונתחדש דגם בחצייו מודה ר"י. אך בד' הרמב"ן צ"ע מדוושא, דמשמע בדבריו דהוא משום 'מהאי שעתא', אך לר"ן ניחא שכ' דדוושא בלוקח מן המלך הוא].

ועי' בראשונים דמבואר כאן דכל דאיכא צד גיריה חייב בהרחקה, ולא מצי למימר אשמור שלא תקפוץ. [ויל"ע קצת לד' רש"י]. [ואולי יתבאר בזה הא דגפת וזבל וכו' חשיבי גיריה אף באופן שנפלו מאליהן וכדו' (וכ"כ החזו"א יד טז בפשיטות לדינא), דמ"מ אית ביה צד גיריה באופן שמניחם בידיים, וצ"ע אם דומה לד' הראשונים, ועי'. עו"ל דגיריה דממוניה נמי הוי כגיריה].

עי' להלן בגמ' גבי אומני, וכ' רבינו יונה והרשב"א דהא דהוי גיריה הוא משום דמיירי שמפריחן, וכ"כ הראשונים לקמן כו. בעובדא דדיקלי, אכן התוס' שם (ד"ה אבל) כ' דמיירי שנטע דקלים גדולים, וכ' הב"ב דמוכח מדבריהם דלא פ' שמירי במפריחן. ולכא' לשיטתם צ"ל דבדקלים גדולים איכא למיחש דזמנין דבשעת נטיעתן איכא צפורים, (וכ"כ בספר הישר לר"ת סי' תכב), וכפה"נ דגם באומני זמנין דמיד בשעת שפיכת הדם באים עורבין, וצ"ע. ובחזו"א (י א, יד ו) וחזו"י (ריש ב"ב) כ' לחלק דשאני התם דהדם הוי סיבה להבאת עורבין, וכן בדיקלי, משא"כ בסולם דאינו סיבה להבאת הנמיה. [ובפסקי הרי"ד כ' דהאומני הוי יושבין ברה"ר, וכיון דאי"ז עושה בתוך שלו מודה ר' יוסי דחייב להרחיק אף שאי"ז ג"ד].

עי' תוס' לקמן כו. בסוגי' דרקתא (ד"ה זיקא בסוה"ד) שהק' מ"ש רקתא דל"ה גיריה (לחד מ"ד) מסולם ונמיה, ות' דזמנין וכו' (וע"ז ביאר התוס' שאנץ הנ"ל דזמנין שהאדם עצמו מקרב את הנמיה), אך הק' מעורבין, וצידדו לחלק בין רוח לבע"ח, [וד' תוס' שם צ"ב מיניה וביה, דאם גם עורבין הוי גיריה אף דאי"ז 'זמנין' וכו', א"כ למה בנמיה צריך להגיע לזה, וצ"ל ע"ד החילוקים הנ"ל]. ועוד יתבאר שם בס"ד.

והא גרמא הוא. עי' ברגמ"ה ובריטב"א [וכ"ה ברבינו יונה לקמן כג. וצ"ע אמאי לא פ' כן גם בסוגיין] דק' הגמ' היא דוקא לר' יוסי. אכן בר"י מיגש כ' דפריך לכו"ע, וכן הוכיח בחי' הגרנ"פ מתוד"ה והא ומהרמב"ן במלחמות. [ולכא' לשי' רש"י דגיריה היינו אדם המזיק, ודאי די"ל דק' הגמ' היא רק לר' יוסי, אכן לשאר ראשונים צ"ב אמאי קשה לר' יוסי טפי מרבנן, ועי' בשי' הגרש"ר אות ב ואות ס, וע"ע בחי' הגרנ"פ מש"כ בזה. ובד' הר"י מיגש צ"ב דלכא' גם אילן ובור הוי גרמא, ובדבריו מבואר דאתי ליישב וצ"ע].

זאת אומרת וכו'. עי' קוב"ש אות עד, ושי' הגרש"ר אות נט, [וכע"ז יש להק' דמפורש בברייתא בב"ק דחייב דיניי שמים, אך בזה יש ליישב עפ"י הגרנ"פ הנ"ל דרק לר' יוסי ס"ד דגרמא שרי, עו"ל דרק במתכוין להזיק אסור]. אכן ביד רמ"ה שכ' דאסור משום ואהבת לרעך, צ"ל כד' הקוב"ש.

וצ"ע מכאן עמש"כ רש"י בב"מ דגיריה היינו אדם המזיק ולא גרמא, דהא בסוגיין מבואר דאף גרמא הוי בכלל גיריה, וצ"ע ג. [ואולי י"ל דרש"י ס"ל דאם קופצת מיד באמת אי"ז גרמא, (ראה משנ"ת לעיל), ומפרש דהק' 'והא גרמא' קאי לרבנן, דלדידהו לא הוצרכנו להא דזימנין דקפצה, ובזה הוי גרמא. וצ"ע].

[האריכו הראשונים בסוגיין בכללי גרמא וגרמי, עי' תוס' ורא"ש, רמב"ן ור"ן כאן, וברמב"ן בקונטרס דינא דגרמי. והדברים ארוכים].

דף כג – סוגיית 'חזקת נזיקין'

חזקת נזיקין. לעיל ו בדין חזקת תשמישין, נחלקו הראשונים אי בעינן ג"ש או חזקתו מיד, וכמו"כ נחלקו אי בעי טענה או דהוי הוכחה על מחילה. ובפשוטו גם דין חזקת נזיקין הוא אותו נידון, כמו שנראה בראשונים בסוגיין. ועיקרי השיטות בזה, דעת הרמב"ם והרמב"ן דחזקתו מיד ואי"צ טענה, וד' רבינו יונה והרשב"א דבעי ג"ש וטענה. אכן ברש"י (רשב"ם) לעיל ו מבואר דאי"צ ג"ש אך בעי טענה, ובריב"ם (בתוד"ה והא, וכן בתורי"ד) מבואר דבעי ג"ש ואי"צ טענה. והנה בפשטות ב' הדברים צריכים להיות תלויים זב"ז, דאם אי"צ טענה הרי ליכא שטר, ואין ענין בג"ש, וכ"כ הרמב"ן בסוגיין, ורבינו יונה לעיל ו, ובד' הרשב"ם כ' הטור (סי' קנג) דא"נ היכא דהרגילות דכותבין שטר מודה דבעי ג"ש, (וכפה"נ ה"ה בשי' רבינו יונה, דהיכא דאין רגילות לכתוב אי"צ ג"ש), אך הב"י שם חולק וכו' דלרשב"ם לעולם אי"צ ג"ש. וצ"ב. (ועי' שי' הגרש"ר בדף ו אות קנג). וכמו"כ שי' ריב"מ צ"ב דאם אי"צ טענה הרי ודאי דליכא שטר, וא"כ מה הטעם לשיעור ג"ש, ועי' מש"כ בזה לעיל דף ו בשי' הגרש"ר (קנה) והגרנ"פ (קלד), וצ"ב. [ויל"ע לד' הרמב"ן דעכ"פ היכא דבא בטענה והוא דבר שרגילים לכתוב עליו שטר, ליבעי ג"ש, דמיגו ל"מ נגד אחוי שטרך, ויש ליישב דגם אם טוען מכירה מ"מ זוכה נמי ע"י מחילה, דמגנ"פ, או מכר או מחל, ועי' היטב]. [וע"ע סמ"ע ונתיבות (קנג סעיף טז) שמבארים דדעת הרמ"א להלכה לחלק בין חזקת נזיקין לחזקת תשמישין, דתשמישין בעי ג"ש וטענה ונזיקין מיד ובלא

טענה, ע"ש היטב בטעמיהם, (והט"ז והגר"א בסי' קנה חולקים ע"ז). ובאבהא"ז ומשנת ר"א מצדדים דשי' הראב"ד דבחזקת תשמישין לא בעי טענה ובניזקין בעי].

מהות החזקה. הנה בדין חזקת תשמישין להשיטות דאי"צ טענה, אלא מדשתק מחל, צ"ב במה זכה המחזיק בתשמיש. וברשב"א (כח: כ') דלזכות בתשמיש גרידא ולא בגוף הקרקע, סגי במחילת השעבוד, ע"ש (וצ"ב). ובקצוה"ח (קנג ג) כ' דאכילת פירות הוי קנין, דגם להסוברים דאי"צ קנין לזכות בגוף הקרקע, מ"מ הוי קנין לזכות באכילת הפירות. (וכפה"נ דמדשתק איכא הוכחה שמסכים להקנות לו זכות תשמיש, ועי' שי' הגרש"ר קנא). אכן לענין חזקת ניזקין עדיין צ"ב, דלכא' אינו קונה כלום ברשות חבירו. וכע"ז הק' הקצות (קנה טז) עפ"י דברי הרא"ש בריש השותפין שכל דלא מהני מחילה בהיזק ראייה דהוי כקרקע כסותי והפטר, וא"כ מ"ש חזקה דמהני. ותי' הקצות דחזקה מהני מדין סמך בהיתר, עי"ש בכל דבריו. ועי' באחרונים שהרבו לתמוה ע"ז (הגרש"ש וחי' ר' שלמה סי' א, ועוד). ולד' הקצות נמצא דא"א למחול ע"י קנין סודר וכד', דבזה עדיין לא הוי סמיכה בהיתר, אלא רק ע"י שיסמוך בפועל. ובאבהא"ז (עמ' פד) ובשי' הגרש"ר (קמט קנב) ביארו בזה דשייך זכות בדבר לשימוש של קריעתו, היכא דיש תועלת משימוש זה. ולפי"ז נמצא דהוי כחזקת תשמישין ממש. ועי' היטב בחי' הגרש"ש סי' א' שכל עד"ז ובאופ"א קצת. ובמשנ"ת ר"א (עמ' צה) ובחזו"א (יא ה) כ' באופ"א, דדין הרחנ"ז הוא מזכותי השכנים, וכל שמחל פקע זכותו. (ויל"ע דהא סיבת החיוב מתחדשת, וע"ש במשנת ר"א). ולדרך זו צ"ב מה שהוזכר בראשונים בסוגיין 'קנין', (דשי' רוב הראשונים דאמנם חזקה לא מהני בקוטרא ובה"כ, אבל מחילה 'בקנין' מהני). וצ"ל דהוא רק להאלומי למחילה, וכעין השיטות שמחילה צריכה קנין, וכך צ"ל גם לשי' הקצות, וצ"ע בנמוק"י דלא משמע כן. וראה עוד שם בחזו"א שהרחיב בכל הצדדים הנ"ל. [ולכל הדרכים יש לדון ולבאר אמאי בנידון הרא"ש בהיז"ר לא מהני הך מחילה, ועי' בנתיבות (קנ"ה סק"כ) מש"כ בזה].

בספיקות. עי' בקצות ובנתיבות (קנג סעיף יז) שהק' סתירה ברמב"ם ובשו"ע דלענין חזקת תשמישין מבואר דצריך המחזיק להוכיח שהמערער ראה ושתק, ואילו בחזקת ניזקין מבואר דאם טוען המערער שלא ראה עליו להוכיח, ועי' בקצות מש"כ בזה, ובנתיבות מחלק דבחזקת ניזקין המזיק הוי מוחזק, משא"כ בחזקת תשמישין, עי"ש, [וכע"ז מבואר גם בסמ"ע קנג סקל"ב לענין ישוב דברי הרמ"א הנ"ל, עי"ש, וע"ע בסמ"ע קנה סקצ"ג], ועי' מש"כ בזה בשי' הגרש"ר (אות קמז וקמט). וראה עוד בקצות (קנה סקט"ז) מש"כ לענין ספק חזקת ניזקין, וצ"ב דלשיטתו דחזקת ניזקין הוי מדין סמך בהיתר א"כ דינו כספק הרחנ"ז דלאחר שסמך מודו כו"ע דהמזיק הוי מוחזק. והדברים ארוכים.

והא אחזיק להו. מכאן דנו הריב"ם והראשונים להוכיח דאי"צ טענה, ועי' ברשב"א שדוחה הראיה דכיון שיזכו בב"ד אין להוציאם, (וכע"ז בר"ן), וכוונת הרשב"א צ"ב, שהרי הוא יודע שלא מכר להם, ובריטב"א כ' בנוס"א דאין ראוי להוציאם דהוי כחוכא דאח"כ ב"ד יחזירו להם, ע"ש.

קוטרא ובה"כ. נחלקו הראשונים אם גם בקנין לא מהני, דד' ר"ת דאף בקנין יכול לומר דהוי קנין בטעות, אך רוב הראשונים פליגי, ורק בחזקה לא מהני דאין דרך אדם למכור דבר כזה, (וברא"ש כ' דאין צריך למחות ע"ז דהכל ידעי שאינו מסכים), אבל אם מחל להדיא מהני, אך מבואר ברמב"ם דמ"מ בעי קנין ולא מחילה בעלמא, ועי' נמוק"י מש"כ בזה, ובחזו"א ושי' הגרש"ר שם. והרמב"ן כ' דאי"צ קנין. וע"ע ברמב"ן וברשב"א שהביאו שיטה לחלק בין מכר למחילה, (ועי' מש"כ בזה באבהא"ז שם). וע"ע ברמב"ן שהביא צד דחזקת ג"ש ובטענה מהני גם בקוטרא ובה"כ (דשיטתו דחזקת ניזקין בלא טענה ומיד היא), וע"ש הוכחתו לדחות שי' זו. [ויל"ע אם מש"כ הרא"ש דמהני מחילה על חיוב כותל את"ש גם לד' ר"ת].

היכא דהחזיק קודם שבא הניזק, כ' הטור דתליא בפלוגתת הרא"ש ורבינו יונה אי שייך להחזיק קודם שבא הניזק, ומבואר דבכה"ג לא חשיב כקוטרא ובה"כ, ועי' ברע"א בקונטרס ובחזו"א (י יב) מש"כ לדון בזה מד' הראשונים, וע"ע בנתיבות (סקי"ט וסק"כ).

דאנינא דעתאי. עי' תוד"ה כקוטרא, ובתי' הראשון נראה דההיזק הוא הדם, רק דלולי העורבין היה מוחל, (ולדרך זו פשוט הטעם דהוי גיריה דיליה). ובשי' הגרש"ר העיר דמבואר כאן חידוש דשייך תביעת הרחנ"ז על היזק שרק אסטנים ניזוק ממנו, וכל דלולי דבריהם י"ל דתביעת ההיזק הוא אכילת העורבין, אלא דלולי הדם היה מוחל. אכן ברמ"א סעיף טו ובביאור הגר"א (מד, קטז וקין) ג"כ מבואר חידוש זה, דעי"ש בבגה"א שמפרש דההיזק הוא רעש העורבין, וכלשון 'קורקור', ולולי שהיו אוכלין מהפירות היה מוחל, ולמד מכאן לדינו של הרמ"א דלזקן וחולה איכא טענה על רעש. והאריך בזה גם בחזו"א (יא יג) ע"ש מש"כ בזה.

ועי' ברא"ש ושאר ראשונים דשמעין מהכא דכל היכא דידוע שהוא אסטנים אי"ז חזקה. ומבואר דאינו יכול לטעון שהוא אסטנים מבלי הוכחה. וכן דקדק בביאור הגר"א (קיט) מד' תוס' שהביאו להא דאמר רב יוסף וכו'. [וי"ל הטעם בזה דספק חזקת ניזקין הוי חזקה, וכמו שעליו להוכיח אם טוען שלא ראה וכו"ל מהרמב"ם. עי"ל דהרא"ש לשיטתו דהטעם דליכא חזקה הוא כיון דכו"ע ידעי שאי"צ למחות, וא"כ כ"ז דוקא בידוע שהוא אסטנים, ואולי בעינן גם שהכל יודעים מזה שהוא אסטנים ולא סגי רק שיוכיח כן. ודו"ק]. אכן השטמ"ק בשם שלנ"ל כ' דרב יוסף נאמן דלא משקר, ע"ש.

ועי' בראשונים שלמדו מכאן לעוד דברים דחשיבי היזק תדיר שאין אדם מוחל עליהן שאין בהם חזקה, ולעיל דף ב' ולקמן נט האריכו הראשונים מאד בדין חזקה בהיזק ראייה, בחלון ובחצר השותפין, עי"ש בר"י מיגש וברמב"ן וברשב"א וברא"ש וש"ר. והדברים ארוכים.

[שובך]. זאת אומרת טענין ללוקח. מכאן הוכיחו הראשונים דחזקת ניזקין בעי טענה. ועי' רבינו יונה שמצדד לדחות דטוענין לו שלא ערער הבעלים [ועי' חזו"א (יא ז) ושי' הגרש"ר (קנ) מש"כ לבאר בזה]. וברמב"ן דוחה הראיה באופ"א, דשאני שובך שהיונים נכנסין לרשות חבירו, וצ"ב. וביארו בזה במשנת ר"א (עמ' צו) ובשי' הגרש"ר (קנ) דשובך אינו מדין הרחנ"ז אלא מדין מזיק רגיל, ובזה לא מהני מחילה אלא בעי הקנאה גמורה, ע"ש. אך צ"ע דהרמב"ן עצמו במלחמות כ' דיונים הוי רק קנין דדרכי שלום וחיובו משום גיריה דיליה. [ועוד צ"ע דהא גם בחזקת תשמישין דעת הרמב"ן דמהני חזקה בלא טענה ומיד, אע"ג דהתם ודאי בעי הקנאה]. ועי' גם בתורי"ד מש"כ בזה.

מראי מקומות כה: - כו.

כה: פאפי יונא עני והעשיר הוה. עי' בראשונים דקמ"ל דאפי' אם החזיקו קודם שבנה לא מהני. וג' טעמים נאמרו בדבר. א. הרמב"ן והר"ן כ' דהוי כקוטרא ובה"כ דלא מהני חזקה. ב. הרא"ש כ' דכל שא"א למחות ולסלקו ליכא חזקה (לשיטתו לעיל). ג. הרשב"א כ' דכיון דהיה עני ולא חשב לבנות לא הוצרך למחות, ומוסיף הרשב"א דאף אם המשיכו להחזיק אחר שהעשיר מ"מ אזלינן בתר תחילת החזקה. אכן בהחזיק אחר שבנה מוסכם בראשונים דהיזק האפדנא הוי כקוטרא ובה"כ, וכ"כ הרמב"ם (פי"א ה"ד), (אך בראב"ד בהשגות משמע דפליג). ומדברי הרא"ש והרשב"א מוכח דכל שמחזיק קודם ביאת הניזק, אינו נידון כדין קוטרא ובה"כ, כיון דעכשיו אינו היזק עדיין, וכן ביאר הרשב"א, אך לד' הרמב"ן גם בכה"ג הוי כקוטרא, ועי' בזה ברע"א בקונטרס ובחזו"א (י יב). [ולכא' לשי' ר"ת דיכול לטעון סבור הייתי וכו', אין נפ"מ אם החזיק קודם או אח"כ, וכ"כ בחזו"א שם, ולפי"ז צ"ע דהרשב"א לעיל נוטה לשיטת ר"ת. ועי' היטב בנתיבות סק"כ דהכא בכלל הקנין שלא יביא את הדבר הניזק, ואת"ש. וע"ע ברשב"א לעיל יח. שמסתפק בדיון זה אם קודם הניזק חשיב כקוטרא ובה"כ, וראה בהערות שם שהביא מתשובות הרשב"א ומש"כ בזה]. ובתוס' כ' דעני והעשיר' קמ"ל דחייבים לסלק אע"ג דלא הוה להו לאסוקי אדעתיהו שיבנה.

הקשו התוס' בסמכו קודם שבנה האפדנא אמאי לא הוי סמיכה בהיתר. [ובפשוטו כוונתם להק' לשי' ר"ח ור"ת דלמסקנא מודה רבא דשרי לסמוך. אבל לשאר הראשונים הרי קי"ל כרבא דאסור לסמוך. אך יש שהבינו דכוונתם דכיון דהיה עני הוי כשדה שאינה עשויה לבורות דמודה בה רבא. אך הדבר תלוי בביאור דברי ההג"ה שבתירוצם, ראה להלן. ובפשוטו אי"ז נחשב לאינה עשויה, דרק דבר שבעצמותו אינו עשוי לכך כגון שדה האילן וכדו' חשיב אינה עשויה, ולא מה שאין בדעת האדם לעשות, וכ"כ בחי' הגר"פ. אך בפלפולא חריפתא כאן נראה דחשיב שדה שאינה עשויה, עי"ש]. ונאמרו בזה ו' דרכים. א. התוס' תי' דלא קביעא תשימשתיה, וביארו בזה דאין כאן 'סמיכה' אלא בכל פעם הוא היזק מחדש. (ויל"ע) אם הוא סברא גם לענין דלא מהני חזקה בזה). ב. בהגה' אשר"י כ' בדבר שאין טורח בסילוקו לא מהני סמיכה בהיתר. (ויש להסתפק אם לפי"ז גם להשי' החולקים על ר"ח ור"ת, מ"מ הכא שרי לסמוך בינתיים, כיון דאין טורח בסילוקו. ועי' נתיבות סקי"א). ג. בהגה' בתוס' (והוא מהגה' אשר"י) כ' דמי לכל מרא ומרא, ובפשוטו הכוונה דאיכא היזק בקרקע עוד קודם בניית האפדנא, וכמו בבור, ובה הרי קי"ל כרבא דאסור לסמוך. [ומוכח דלא חשיב שדה שאינה עשויה לאפדנא וכו']. ועי' פלפולא חריפתא (סי' ו' סק"כ) שלמד מדיון זה לרפת ואוצר, ע"ש. ד. בביאור הגר"א (קנד עד) מפרש כוונת תוס', (וכן נראה שהבין הנתיבות שם), דבמזיק בידיים לא מהני סמך בהיתר, (ונייד אפדנא הוי אדם המזיק כמבואר ברמב"ם דחייבים לשלם), וביאר בזה את המח' המובאת ברמ"א אי מהני סמיכה בהיתר בהי"ז, דתליא אם חשיב היזק בידיים, עי"ש. [ולשון התוס' לפנינו 'דבאיסור סמך' אינו כהגר"א, אך בהגה' אשר"י ליכא לשון זו]. ה. דעת הרשב"א דבגיריה דיליה ל"מ סמיכה בהיתר, וכ"כ הרע"א בד' הרא"ש כאן, שלא הזכיר סברת תוס' דלא קביעא תשימשתיה ומחייבים לסלק. (אך מדברי הרא"ש כאן י"ל דרק בגיריה המתחדש לא מהני סמיכה, וכמו"כ אפשר לומר כסברת הגר"א דבמזיק בידיים ל"מ סמיכה). ו. הב"י כ' דבהיזק גדול דלא מהני בו חזקה, ה"ה דלא מהני בו סמיכה בהיתר. ועי' נתיבות סקי"ט.

כו. מ"ש מזורה ורות מסיעתו. התוס' והרי"ף והרמב"ם ורוב הראשונים פ' דהנידון בסוגיין הוא לענין חיוב הרחנ"ז אם הוי גיריה או לא, אבל חיוב ממון ליכא כמבואר בב"ק ס. אליבא דרב אשי, דחשיב גרמא. אכן הראב"ד בשטמ"ק וברמ"ה ובתורי"ד ובמאירי כ' דלמר בר"א ה"ה נמי דחייב בתשלומין, וכ"כ רבינו יונה בת' הראשון, וביארו דרקתא עדיף מליבה וליבתה הרוח, (והוא להיפך מסברות הראשונים המובאים להלן), וכך לכא' מדוקדק ברש"י שכ' אלמא 'כוחו' חשבינן ליה, וכן משמע קצת ברגמ"ה מהלשון 'חייב' ו'פטור'.

התוס' וכל הראשונים הקשו דבכל אש ובאסו"מ כח אחר מעורב בו, וחייבים אע"ג דהולך ע"י הרוח. ונאמרו בזה כמה דרכים ונביאם בקצרה. א. התוס' כ' דהכא לולא הרוח אין ברקתא כח הילוך כלל, והרוח יוצרת את כל ההיזק. ועי' מהרש"א שתמה דהא גם באסו"מ כן הוא, וביאר דהתם מה שהניחו בראש גגו הוי תחילת עשיית האש, משא"כ ברקתא דאין דעתו להניחו שם. וצ"ב. ובתוס' ישנים כ' דברקתא לולא שיהיה רוח בשעת הניפוח תיפול הרקתא לארץ ושוב לא תזיק, ונמצא דהרוח הופכת את הרקתא למזיק, משא"כ אסו"מ בכל עת שיהיה רוח יוכלו להזיק. ובאבהא"ז (נזק"מ פי"ד ה"ו, עמ' פ) ביאר כוונת תוס' דכאן לולא הרוח לא היתה הרקתא יוצאת מהכיתנא, ונמצא שהרוח יוצרת את עיקר המזיק. וע"ע בפנ"י ב"ק דף ס, ובחזו"א (י א, וב"ק ב' ד), ועי"ש בחזו"א מש"כ בביאור ד' התוס' בהמשך דבריהם לענין גיריה דיליה. ב. הרמב"ן (קונ' דד"ג) מתיר דרק היכא שהרוח ממשיכה את מעשיו חייב, אבל הכא היה דעתם שהרקתא תנוח על הארץ ואז לא היו מזיקים, עי"ש. ג. רבינו יונה והרשב"א והריטב"א כ' דהרקתא אין בו כח היזק כלל אלא דכח הרוח מזיק ע"י הרקתא שמכה על פני העוברים, וכ"כ ברא"ה ב"ק ס. (בשטמ"ק), וע"ש שהוסיף לבאר את ק' הגמ' מגץ, דס"ד דהזיקו הוא רק מכח הרוח, ע"ש. ד. בהג' אשר"י כ' דרקתא מיירי ברוח שאינה מצויה. (ולפי"ז מוכח דזורה ורוח מסייעתו חייב גם ברוח שאינה מצויה). ה. התורי"ד כ' דבאמת הוי אש אלא דהכא בני רה"ר היו יכולים להזהר וליכא חיוב מזיק בכה"ג, (וכע"ז בנתיבות סקי"ח, ומוסיף דהרקתא א"א בשמירה, וראה בראב"ד בשטמ"ק שכ' דלאו מקום שמירה הוא), אכן למר בר"א דחשיב גיריה צריך להרחיק אף בכה"ג, עי"ש. ו. הרמ"ה כ' דלרבינא רק מדליק בשל חבירו חייב באזיל ע"י רוח, אך מדליק בשלו פטור בכה"ג. ולכל הדרכים צריך לבאר היטב את קושיית הגמ' ותירוצה מגץ היוצא מתחת הפטיש.

הרמב"ם פסק דרקתא פטור מלשלם דהוי גרמא, ובליבה וליבתה הרוח פסק (פי"ד מנזק"מ ה"ז) דחייב. וקשה דמשמעות הגמ' בב"ק דפטור, ועוד דמ"ש רקתא מליבה וליבתה הרוח, עי' במ"מ ובכס"מ שם, ועי' בש"ך (תיח סעיף ט) שביאר עפ"י הרמב"ן הנ"ל, (ולכא' ה"ה דאפשר ליישב עפ"י רבינו יונה והרשב"א), ועי' בבאר הגולה שם מש"כ עפ"י ההג' אשר"י, וביאור הגר"א שם כ' דשי' הרמב"ם דכל הני הוו גרמי, וגרמי חייב רק בכוונה, וזהו גופא חילוק הגמ' בסוגיין 'דלא ניח"ל דליוול', עי"ש, וע"ע בשו"ת פנ"י חו"מ סי' קו מש"כ בזה, בחי' רבינו חיים הלוי בהל' שכנים, ובאבהא"ז הל' נזק"מ שם.

מתני'. אא"כ הרחק ד"א. כ' הרמב"ן (ובר"י מיגש) דאם באים שניהם כא' ממצעין ההרחקה ביניהם. (ובגפנים ואילנות זה א' וזה ג', עי"ש). אכן רבינו יונה כ' דכל אחד מרחיק ד', דיכול לטעון שיזרע שם והמחרישה תזיקם, ובריטב"א כ' דיכול לעכבו מלהכנס לתוך שלו, עי"ש. ועי' בחזו"א סי' יד. וראה עוד במה שנחלקו הר"י מיגש והרמב"ן בבא ליטוע גפנים בשדה שאינה עשויה לגפנים.

אסור למקצייה. כ' תוס' דהא דתנן במתני' דקוצץ היינו באילן סרק, ועי' קוב"ש (צד), וברע"א הק' א"כ אמאי א"ל קוצץ אתה, (ומפרש דא"ל דאם אתה סבור שבמקום היזק מותר לקצוץ, קוצץ אתה. וע"ש עוד ברע"א דלהתוס' י"ל דזהו דינא קציצת השרשים במתני', דבהם שרי אפי' באילן מאכל, ומתורץ ק' תוס' לעיל יח), אכן הרמב"ן והרשב"א וש"ר כ' דלאו מדינא קאמר, אלא שהיה מסתפק בעיקר הדין אם חייב לקצוץ, אבל היכא דחייב להרחיק ודאי דמחוייב להפסיד כל ממונו ולא להזיק את חבירו, [וכוונתו דא"כ ל"ש בזה איסור בל תשחית, וכ"כ הרמב"ם פ"ו ממלכים ה"ח. ובכס"מ שם הוכיח דלא כתוס' דהא חרוב ושקמה אילני מאכל הם]. ועי' מש"כ בזה בחזו"א (יד ו) ובחי' הגרנ"פ (פג).